

אלדד ומידד

סנהדרין דף י"ז ע"א

רש"י ד"ה ושנים חלק. לא נכתב עליהן זקן : מי שעלה בידו חלק כו'. ושנים מאותן שבעים שהלכו ליטול עלה בידו חלק ונשתיירו שני פתקין שהיו כתובין בקלפי שהיו של אלדד ומידד שלא הלכו ליטול שנתייראו שלא יעלה בידן חלק :

במדבר יא פסוק כו

וַיִּשְׁאַרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים בַּמַּחֲנֶה שֵׁם הָאֶחָד אֱלֹדָד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד וַתֵּנַח עֲלֵהֶם הָרוֹחַ וַהֲמָה בַּפְּתָיִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֱהָלָה וַיִּתְּנָבְאוּ בַּמַּחֲנֶה :

רש"י וישארו שני אנשים. מאותן שנצחרו, אמרו אין לנו כדאין לגדולה זו: והמה בכתובים. במצוררים שבהם לסנהדרין, ונכתבו כולם נקובים בשמות ועל ידי גורל, לפי שהחשבון עולה ל"ב שבעים ששה לכל שבט ושבט, חוץ משני שבטים שאין מגיע אליהם אלא חמשה חמשה, אמר משה אין שבט שומע לי לפחות משבטו זקן אחד, מה עשה, נטל ע"ב פתקין וכתב על שבעים זקן ועל שנים חלק, וצרר מכל שבט ושבט ששה והיו ע"ב, אמר להם טלו פתקים מתוך קלפי, מי שעלה בידו זקן נתקדש, ומי שעלה בידו חלק אמר לו, המקום לא חפץ בך :

בראשית הדברים הדיוקים העולים ברש"י בגמרא :

א. רש"י מסביר מה הוא פתק חלק - לא נכתב עליהן "זקן" יכול לומר לא נכתב \ כתב כלום

ב. ושנים מאותן שבעים שהלכו ליטול עלה "בידו" חלק היה צ"ל "בידן"

ג. שנתייראו "שלא" יעלה בידן חלק, היותר נכון לכאורה לומר שיעלה בידן חלק.

והשאלה הגדולה ביותר שלדברי רש"י נשארו בקלפי שני פתקים "כתובים" זקן ששייכים לאלדד ומידד, וא"כ ישנם שניים אחרים שאמורים לצאת ממנין השבעים שהרי עלה בידן חלק, ויחסרו למנין שבעים, (אכן יש מפרשים ששני הפתקים שנשארו בקלפי היו חלקים ומן השמים הסכימו לכל השבעים שנאספו שם, ואע"פ שלכאורה

זה מראה שאינם ראויים בכל זאת הקב"ה לכן הראה אח"כ שהיו ראויים שקיבלו נבואה ועיין באור החיים ובמלבי"ם).

מכאן נבוא לדברי הגמרא עליהם נסבו דברי רש"י וז"ל ת"ר וישארו שני אנשים במחנה יש אומרים בקלפי נשתיירו שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש מזקני ישראל אמר משה כיצד אעשה אברור ששה מכל שבט ושבט נמצאו שנים יתירים אברור חמשה חמשה מכל שבט ושבט נמצאו עשרה חסרים אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה הריני מטיל קנאה בין השבטים מה עשה בירר ששה ששה והביא שבעים ושנים פיתקין על שבעים כתב זקן ושנים הניח חלק בללן ונתנן בקלפי אמר להם בואו וטלו פיתקיהם כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים מי שעלה בידו חלק אמר המקום לא חפץ בכך אני מה אעשה לך וכו' רבי שמעון אומר במחנה נשתיירו בשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש אמרו אלדד ומידד אין אנו ראויין לאותה גדולה אמר הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם הריני מוסיף גדולה על גדולתכם וכו'.

ולהבין יסודי החילוק בין שני הפירושים על המילים וישארו שני אנשים במחנה בוודאי אין חולק שבמחנה נשארו אלא השאילה היא מה גרם להם לישאר לדברי רש"י לא רצו להשתתף בגורל וע"כ לא באו ומה שאמרו בקלפי נשתיירו ששני פתקיהן שמורים שהמה מיועדים להיות זקנים נשתיירו בקלפי, ולפירוש השני דברי רבי שמעון במחנה נשייתרו וממילא לכאורה לא היה גורל כלל, שאין כבר צורך בו, אלא שלפי זה התמיהה עולה לפירוש הראשון למה נצרך משה לעשות גורל אחר שראה שאלדד ומידד לא באו וממילא יש סביבות האהל רק שבעים איש,

עוד צריכים להבין מציאות הדברים איך הייתה, לצורך כך נצייר לעינינו סדר עריכת הגורל, משה רבינו מכין שבעים פתקים שכתוב עליהם זקן (במדרש רבה איתא שבעים ושניים שכתוב זקן וזה לכאורה מפני שאם האחרון יעמוד להוציא פתקו בגורל יהיה לפניו יותר פתקים זקן מחלק) ושני פתקים חלק שלא כתוב בהם כלום וטרפם בקלפי, ואחר כך כל אחד מן הנאספים מוציא פתק מהקלפי, מי שעולה בידו זקן נשאר במקום ומיד כשיהיו שניים שעלה בידן חלק אין צריכים להמשיך בגורל, אבל לפי רש"י שמסביר שנשארו שני פתקים אחרונים בקלפי שהיו כתובים סימן שכל השבעים נטלו וא"כ יקשה מיניה וביה, למה המשיכו את הגורל עד הסוף, ואם תאמר שבדיוק שני הפתקים החלקים עלו לשני האחרונים מתוך השבעים הרי גם כן נשאל מדוע נשארו, ואין לומר שהלכו כי הרי בפסוק כ"ה נאמר וַיֵּרֶד ה' בְּעָנָן וַיִּדְבֹּר אֵלָיו וַיֹּאצֵּל מִן הָרוּם אֲשֶׁר עָלָיו וַיִּתֵּן עַל שְׁבָעִים אִישׁ הַזִּקְנִים וַיְהִי כְּנוֹחַ עֲלֵיהֶם הָרוּם וַיִּתְּנָאֻ וְלֹא יָסֻפוּ :

ואחר התמיהה הברורה לצורך מה נעשה גורל יש לתמוה ג"כ על דרך עשיית הגורל למאי נצרך לטרוח לכתוב על שבעים פתקים זקן ולהניח שניים חלק יכל להניח

שבעים פתקים חלקים ולכתוב רק על שני פתקים אינו זקן, וכעין זה הקשה הזרע שמשון (מהמקובל רבי שמשון חיים בן הרב נחמן מיכאל – פרשת בהעלותך) עיין בדבריו הנפלאים, ועוד בענין גורל מצינו שאין משאירים פתק חלק, בתורה בגורלות של שני השעירין אחד נכתב לה' ואחד נכתב לעזאזל ויכול גם כן לכתוב אחד והשני להשאיר חלק, וכן כאן בגמרא מביאים דוגמא לגורל דומה שערך משה רבינו כדאיתא בגמ' וז"ל כיוצא בדבר אתה אומר {במדבר ג-מז} ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת אמר משה כיצד אעשה להן לישראל אם אומר לו תן לי פדיוןך וצא יאמר לי כבר פדאני בן לוי מה עשה הביא עשרים ושנים אלפים פיתקין וכתב עליהן בן לוי ועל שלשה ושבעים ומאתים כתב עליהן חמשה שקלים בללן ונתנן בקלפי אמר להן טלו פיתקיהם מי שעלה בידו בן לוי אמר לו כבר פדאך בן לוי מי שעלה בידו חמשת שקלים אמר לו תן פדיוןך וצא, וגם כאן היה יכול להשאיר שלוש מאות ושבעים וחמש פתקים חלק, וא"כ מדוע הניח שני פתקים חלק ולא כתב עליהם "אינו זקן" ולכך לכאורה כיוון רש"י בד"ה ושניים חלק לא נכתב עליהם (לא נכתב משמע לא נכתב בשום דרך להבדיל מלא כתב) "זקן" וגם "לא זקן" או אינו זקן מפני שהיה לו סיבה להניחם חלק וכפי שיוסבר בהמשך.

אחר אסופת הדיוקים ברש"י שבגמרא והשאלות העולים בדברי הגמרא לפי רש"י, יש להמשיך ולדייק בדברי רש"י שבתורה:

א. וישארו שני אנשים מאותן שנבחרו, אמרו אין אנו **כדאין** לגדולה זו: לשון כעין זה מופיע בדעת רבי שמעון בברייתא, אמרו אין אנו **ראויין** לאותה גדולה, ולכאורה לדבריו לא נערך גורל והנה רש"י מיד בהמשך כותב את ענין הגורל.

ב. הלשון שמופיע ברש"י מי שעלה בידו זקן "נתקדש" אינו **כגמרא** שכתוב מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים, ולא כלשון **הספרי**, כל מי שנטל פתק וכתוב עליו זקן היה אומר **לו** משה כבר קידשך המקום, וכן לא כלשון **המדרש רבה** מי שעלה בידו פתק כתיב בו זקן היה יודע שנתמנה זקן.

ג. ההמשך ברש"י ומי שעלה בידו חלק אמר לו, המקום לא חפץ בך, **כגמרא** איתא מי שעלה בידו חלק **אמר** המקום לא חפץ בך **אני מה אעשה לך**, **ובספרי** וכל מי שהיה נוטל פתק שלא היה כתוב בתוכו "זקן" היה משה **אומר לו: מן השמים הוא, מה אני יכול לעשות לך**, **ובמדרש רבה** ואם עלה בידו חלק היה **יודע שלא נתמנה והממונה אומר לו הרי שם פתק אחד כתוב בו זקן אלו היית ראוי להתמנות היה עולה בידך**, (מהמשך לשון המדרש "כיון שעשה כך נתמנו הזקנים אלדד ומידד היו שם ומיעטו עצמן אין אנו כדי להיות במינוי הזקנים ועל שמיעטו עצמן נמצאו יתרים על הזקנים ה' דברים" ונראה לפי זה שהלכו משם אף שעלו בגורל לכאורה ויתרו על מקומן בסנהדרין ושני האחרים נתמנו ומכאן ששני אלו שעלה בגורלן חלק והממונה אמר להם שלא היו ראויין מצד עצמם להתמנות ובכל זאת קיבלו המינוי ונחה עליהם רוח ה').

והנה פתרון כל זאת בהילוך מתון מתון בנתיבות תיבות רש"י בגמרא ובתורה מקולמוס ולב אחד יצאו, והנה הדרך לפנינו,

- משה רבינו מתבקש מה' לאסוף שבעים זקנים, מאחר והוא לא מוצא דרך לחלקם בין שבט לשבט במנין שווה לכל שנים עשר השבטים, הוא מברר שבעים ושניים זקנים על פי חלוקה של ששה ששה לכל שבט,
- משה רבינו מזמן את שבעים ושניים הנבחרים לסביבות האהל ע"מ לעשות גורל ולהחליט מי השניים שלא ייבחרו.
- אלדד ומידד מחליטים לעצמם וכלפי שמיים שהם מוכנים לוותר על מנת שלא יעלבו השניים שיצטרכו לעזוב את סביבות האהל, אלא שהם חוששים שאם הם יבואו וישתתפו כן בגורל "לא" יעלה בידן חלק אף שהם מוכנים לכך וזה יפול בידי שניים אחרים (מה שאכן קורה לבסוף).
- משה רבינו רואה שהגיעו רק שבעים ולכאורה היה צריך לשמוח כי הברור נעשה מאליו כי אלדד ומידד לא באו, אלא שהתחיל מחשב מפני מה אלדד ומידד לא באו, האם הם יודעים בעצמם שיש בידם חטא ואינם ראויים ח"ו לסנהדרין וא"כ גם השאר יתכן והוא לא בחר נכון אולי, או שהם ראויים ביותר וכוונתם לטובה כדי שלא יגרם עלבון לאדם מישראל ואם כן ייתכן והם צודקים שהיו אסור לעשות בדרך הזו של הגורל ואולי היה צריך דרך אחרת כגון על פי מספר האנשים הכללי שבכל שבט.
- משה רבינו מחליט לעשות גורל אף על פי כן אלא שבחר להשאיר שני פתקים חלק ולא לכתוב עליהם במפורש לא זקן, על מנת שגם אם יפול הגורל חלק לאחד מן השבעים שהתאספו, בכל זאת יוכלו להתמנות אח"כ, כי לא יוכרז עליו בפירוש שהוא אינו זקן, ואם יהיה כך וישארו באמת שני הפתקים האחרונים בקלפי "כתובים" זקן, ידע כמה גדולים מעשה אלדד ומידד, וכך נערך הגורל כל מי שנטל פתק מן הקלפי ועלה בידו זקן "נתקדש" כלשון רש"י ולא היה צריך לחכות שיאמר לו שהוא קדוש, וכפי שכותב הזרע שמשון על הסיבה לכתוב זקן בפתק ולא להניחו חלק וז"ל דבעינן דהגורל בעצמו יאמר זקן ויגזור אומר וימשיך הקדושה כמו שמצינו בגורל של חלוקת הארץ וכו' (עיין שם עוד) וכפי שנאמר ג"כ במדרש היה יודע שנתמנה זקן, שניים מתוך השבעים עלה "בידו" בלשון רש"י בגמ' מפני שכל אחד הסתכל במה שבידו ולא שיתף עם אחרים, והם באו למשה (או לממונה לפי המדרש) ושאלו מה כוונת הפתק שבידם (ואולי הם אף חשבו שמא הגורל נערך בשבעים פתקים חלקים ורק על שנים כתוב לא, וע"כ הם באו לשאול) ועל כן כתב רש"י "אמר לו המקום לא חפץ (בניקוד פתח תחת הפא) בד, הקב"ה לא רצה אותך הוא לא בחר בד, אבל לא אמר לו שילך אלא כיוון לומר לו שצריך לפשפש במעשיו שיהיה ראוי, ובאמת הם נשארו.

- רוח ה' נחה על כל שבעים הנאספים שם והם קיבלו נבואה פעם אחת כפי הנאמר בפסוקים.
- אלדד ומידד הן לפי השיטה הראשונה שלא הלכו להשתתף בגורל על מנת שלא לבייש והגורל מורה שהם ראויים וכלשון הפסוק והמה בכתובים, והן לפי רבי שמעון שלא היה גורל, אלא שנשאר מפני שאמרו אינו כדאין וכו', או נאמר שגם רבי שמעון סובר שהשתתפו ובאו לגורל ונבחרו ובכל זאת יצאו מפני שאמרו איננו כדאין וכו', (ואפשר לומר שרש"י שינה מלשון הגמרא אמרו אין אנו ראויין לאין אנו כדאין, שמשמע בשני פנים, א. ענוה ככונת רבי שמעון אין אנו ראויין. ב. לא כדאי בשביל גדולה זו לגרום ששניים אחרים ייעלבו, וכדברי רש"י בגמרא נתייראו שלא יעלה בידם חלק ויעלה החלק בידי אחר ויעלב). וכפי שמשמע מלשון המדרש שאין מובא שם ב' שיטות בפירוש הפסוק וישארו אלא הכל נכתב כשיטה אחת משא"כ בגמרא ובספרי שמובא שיטת רבי שמעון כשיטה חדשה, ויותר קרוב לומר שרש"י בחומש כיוון למדרש זה, ואכן הם זוכים ומקבלים רוח נבואה מיוחדת שאינה נפסקת ומתנבאים שלוש נבואות כפי שנאמר בגמרא.

הנהגה מיוחדת זו של אלדד ומידד העולה מן הגמרא ומתחדדת ביותר בדברי רש"י, אנו מוצאים בגמרא כמה דפים קודם (סנהדרין י"א ע"א) רבן גמליאל אומר לשמשו לזמן שבעה אנשים לעיבור השנה כשוונתו לכלול את עצמו במנין וממילא נצרך לזמן רק שישה והוא טעה וזימן שבעה, רבן גמליאל שואל מי עלה לכאן אף שלא נקרא, ושמאל הקטן נוטל את האשמה עליו ואומר שהוא לא נקרא אלא שיש לו שאילה בדבר הלכה, מיד רבן גמליאל תופס שאמר זאת בכוונה בכדי לא לבייש ואומר לו לשמואל שב בני שב ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך אלא אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה, עוד מספרת הגמרא שישב רבי ודרש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא עמד רבי חייא ויצא אף שכמובן לא הוא אכל שום עמדו כולן ויצאו בשחר מצאו רבי שמעון בר' לרבי חייא אמר ליה אתה הוא שציערת לאבא אמר לו לא תהא כזאת בישראל, ורבי חייא למד את התנהגות זאת מרבי מאיר דתניא מעשה באשה אחת שבאתה לבית מדרשו של ר"מ אמרה לו רבי אחד מכם קדשני בביאה עמד רבי מאיר וכתב לה גט כריתות ונתן לה עמדו כתבו כולם ונתנו לה ור"מ מהיכן ידע להתנהג כך משמואל הקטן, ע"כ, (קשר זה שמעתי גם מהרב ברוך רוזנבלום שיחי' בשם ספר תכלת מרדכי)

ולגומרה של סוגיא/ בפרפרת מתוקה/ בחותמו של מלך חתומה/ מפורשה ולא רק קשורה באלם ללא דברים - כעבותות הסמיכות במסכתנו מסכת סנהדרין בתלמוד הבבלי על הדמיון שבין מעשה שמואל הקטן לאלדד ומידד, הנה הנה היא אמורה/ כדברי חידה/ לכאורה סתומה/ בתלמוד ירושלמי סנהדרין פרק א' הלכה ב' מעשה בר"ג שאמר יקרוני שבעה זקינים לעלייה ונכנסו שמנה אמר מי הוא

שנכנס שלא ברשות עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני עליתי שלא ברשות הלכה נצרכה לי ונכנסתי לשאול עליה אמר לו רבן גמליאל ומה אלדד ומידד שכל ישראל יודעים שאילו הן שנים אמרתי שאתה אחד מהן ואפילו כן לא עיברוה בהוא יומא ואפלגינה במילי דאורייתא ועברוה ביומא דבתרה,

ובפני משה פירש אמרתי שאתה אחד מהם כלומר אפילו הכל יודעים שאלדד ומידד שנים הן ולא יותר אעפ"כ הייתי אומר שאתה אחד מהן וחשוב כאחד מהן ובוודאי ראוי הוא לעבר שנים עם אנשים חשבים כמותך,

ובמראה הפנים פירש ומה אלדד ומידד משום דכתיב בהו וישארו שני אנשים במחנה וגו' והמה בכתובים וגו' שהיו מבוררים לסנהדרין כדפי' רש"י בחומש ונקט רבן גמליאל להו לומר שבוודאי גם אתה מבורר היית ולא נכנסת שלא ברשות וכדאמר התם בהאי עובדא ולא שמואל הקטן הוה,

והן הן הדברים ופתרונם שאף הם אלדד ומידד היו מן הקרויים ומיעטו עצמם ולא הלכו אף שכל ישראל ידעו שהם היו ראויים לפני שנאספו לגורל וביותר אחר הגורל שבפתקיהם נכתב זקן והקב"ה אכן גם הראה שראויים הם, וכן אמר רבן גמליאל לשמואל שהוא בוודאי מן הקרויים וכפי שמפורש בבבלי מה שאוסיף ואמר לו, וכן נאמר בגמרא שם בהמשך הפלגות מיוחדות על שמואל הקטן וז"ל הגמרא (שם יא ע"א) פעם אחת היו מסובין בעליה ביבנה ונתנה עליהם בת קול מן השמים יש כאן אחד שראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך נתנו חכמים את עיניהם בשמואל הקטן וכשמת אמרו עליו הי חסיד הי עניו תלמידו של הלל.

הערות והארות וכן שאלות ודיוקים בלשון רש"י בש"ס יתקבלו בברכה ובתשואות חן, באימיל aharonteomim@gmail.com

אהרן פרענקיל-תאומים

סופר סת"ם 438-8781292